

Krzysztof Marek Kiełpiński*

Informacja pozorna i fałszywa w jakościowej teorii informacji. Analiza z punktu widzenia cybernetyki

Streszczenie

Informacja jest podstawowym narzędziem komunikacji *inter vivos*. Służy jako nośnik wielu danych. Funkcjonuje w wielu dziedzinach życia człowieka. Naukowcy z dziedziny cybernetyki zauważyli, że ludzkość ma trudności ze zdefiniowaniem pojęcia „informacja”. Wielu badaczy podejmowało się tego zadania i próbowało stworzyć jej definicję. Na skutek przeprowadzonych badań udało się zdefiniować nie tylko pojęcie „informacja”, ale również powstał dział nauki „jakościowa teoria informacji”. Jej zadaniem było wskazanie natury informacji oraz przeprowadzenie analizy i syntezy tej ważnej rzeczywistości. Autor artykułu do prezentacji swoich rozważań wykorzystał różne metody badawcze, m.in.: historyczno-krytyczną, analityczną, filologiczną, matematyczną oraz dogmatyczno-prawną w celu pokazania obszarów, w których występuje specyficzny rodzaj informacji, tj. pozorna i fałszywa.

Przedmiot badania został poddany analizie, która doprowadziła autora do wskazania różnic między doktryną a nauką. Z punktu widzenia nauki naukowcy chcą, żeby ich poglądy pasowały do rzeczywistości. Doktrynerzy potrzebują rzeczywistości, żeby pasowała do ich poglądów. Zadaniem naukowca jest poszukiwanie prawdy, dlatego niepokoi go trudność jej znalezienia. Zwolennicy doktryny znają prawdę od początku i cieszą się jej kompletnością. Idąc dalej, naukowiec ma wiele wątpliwości, czy to, co mówi nauka jest prawdą, podczas gdy przedstawiciel doktryny nie ma wątpliwości, że to, co mówi doktryna jest prawdą. W końcu naukowiec uważa, że to, co mówi nauka jest nietrwałe, zatem doktryna odpowiada, że to, co mówi doktryna trwa wiecznie. Podstawowa kwestia została pokazana w różnych dziedzinach życia człowieka, w których pojawiają się różnego

* Ks. dr Krzysztof Marek Kiełpiński, Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, e-mail: k.kielpinski28@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8168-2514.

rodzaju informacje, wśród nich prawdziwe i fałszywe. Pseudoinformacje i dezinformacje występują bardzo często, dlatego w artykule przedstawiono ich podstawowe cechy i praktyczne ich zastosowanie.

Słowa kluczowe: informacja, informacja pozorna, informacja fałszywa, jakościowa teoria, symulacja, dysymulacja, konfuzyjny charakter informacji

Wstęp

Informacja jest podstawowym narzędziem, dzięki któremu jednostki się komunikują ze sobą. Za jej pomocą kształtują się relacje oraz więzi w społeczeństwie oraz pomiędzy ludźmi. Ma ona wpływ na naukę, poznanie świata, a także kształtowanie różnych istotnych doktryn. Staje się podstawowym kryterium poznania przez człowieka otaczającego go świata i dlatego odgrywa bardzo ważną rolę. Nie podlega dyskusji, że przekazywanie informacji zajmuje poczesne miejsce w życiu współczesnego człowieka. W tym obszarze następuje ciągła ewolucja. Wśród metod upowszechniania informacji od samego początku występowały: przemówienie do większej zbiorowości osób, rozmowa w cztery oczy, dyskusja, polemika, dialog, dyskurs, przypowieść, opowiadanie, porównanie, metafora, pytania retoryczne, emfaza, paralela, alegoria, hiperbola, poza lub gest. Wraz z rozwojem narzędzi komunikacyjnych powstały środki społecznego przekazu w postaci radia, telewizji, kina, prasy oraz plakatu. Ciągły rozwój doprowadził do stworzenia nowych środków komunikacji masowej, jak m.in.: internet, strony internetowe, DVD, Bluray, e-booki, e-prasa, telewizja cyfrowa, wiadomości – e-mail oraz SMS, social media, gry komputerowe, fora internetowe oraz fotografia cyfrowa¹.

Bardzo ważny aspekt dotyczy sposobu jej wyrażania i komunikowania. Właściwe „opakowanie” informacji będzie stanowiło punkt odniesienia dla wielu ważnych obszarów życia człowieka, społeczeństwa, wspólnot oraz organizacji międzynarodowych. Niewłaściwy sposób jej przesyłania może być powodem wybuchu wojny, wywołania kryzysu, a także śmierci wielu niewinnych ludzi. Artykuł jest poświęcony informacji pozornej i fałszywej, ponieważ współcześnie stanowią one główne narzędzie do wywoływania chaosu w przestrzeni społecznej. Ponadto różne informacje, niekiedy nieprawdziwe,

1 J. Krajczyński, *Wystąpienia wiernych w mass mediach w sprawach wiary i obyczajów* [w:] *Fides, quae de verbo nascitur et nutritur. Nauczycielskie zadanie Kościoła wobec 1050 rocznicy chrztu Polski*, red. J. Krajczyński, A. Domaszek, Płock 2016, s. 110–111.

są umieszczane w przestrzeni wirtualnej w jednym celu – kształtowania światopoglądu, a także opinii ludzi. Celem studium będzie ukazanie różnych rodzajów informacji w jakościowej teorii informacji, a także negatywnych skutków jej rozpowszechniania i powielania w świecie rzeczywistym i w mass mediach.

Informacja – próba określenia definicji

Poszukując definicji informacji, należy zatrzymać się nad stwierdzeniem Hansa Joachima Flechtnera. Ten wybitny niemiecki naukowiec zauważył, że „[...] pojęcie informacji jest nie tylko centralnym pojęciem teorii informacji, lecz także jednym z podstawowych pojęć cybernetyki. Zarazem jest ono z pewnością najtrudniejszym pojęciem dla tego, kto chce włączyć się w cybernetykę. Przegląd literatury pokazuje, że nie tylko bardzo różnie jest definiowana, lecz jest pojęciem, które w ścisłej definicji teorii informacji wydaje się mieć zupełnie inne znaczenie niż to, które zwykliśmy znać na co dzień i się nim posługiwać”². Myśl Flechtnera w polskiej myśli nad jakościową teorią informacji zgłębił i rozwinął Marian Mazur. Jego zdaniem najpierw należy rozpocząć działania, które pozwolą odnaleźć naturę lub istotę informacji. Badania należy rozpocząć od zbadania ilości informacji. Uzyskana w ten sposób wiedza pozwoli dotrzeć do właściwych elementów tworzących definicję pojęcia „informacja”. Do określenia ilości informacji ten wybitny polski naukowiec wykorzystuje wzór matematyczny Claude’a Shannona³. Stanowi podstawę ilościowej teorii informacji, gdzie entropię zbiorową n prawdopodobieństw p_1, p_2, p_3 (możliwa nieskończona liczba przypadków) i określająca ją liczbowo ilość informacji $H = -\sum_{i=1}^n p_i \log p_i$. Gdy H będzie wynosiła zero – według Mazura – można mówić, że przekazywana ilość informacji jest pewna i prawdziwa⁴. Matematyczne spojrzenie na naturę informacji nie przyniosło skutecznego rozwiązania, ponieważ wielu humanistów nie potrafiło zrozumieć matematycznych zależności i zasad. Mazur stwierdza, że praca Shannona dotyczy raczej przekazywania przenoszących informację sygnałów, a nie informację *in genere*⁵.

2 H.J. Flechtner, *Grundbegriffe der Kybernetik*, Stuttgart 1966, s. 20–21.

3 C. Shannon, *A mathematical theory of communication*, „The Bell System Journal” 1948, nr 27, s. 397–423.

4 M. Mazur, *Jakościowa teoria informacji*, Warszawa 1970, s. 15.

5 Ibidem, s. 18.

Poza matematycznymi rozwiązaniami również humaniści poszukiwali definicji pojęcia „informacja”. Literatura światowa prezentowała różne teorie. W związku z tym należy wyróżnić trzy ich grupy. Pierwsza utożsamia pojęcie „ilość informacji” z terminem „informacja”. Tego typu praktyka została skrytykowana przez Mariana Mazura oraz Colina Cherry’ego. Obaj twierdzą, że utożsamienie tych dwóch obszarów ze sobą wyklucza tych badaczy, którzy chcą przeprowadzić badania tylko związane z ilością informacji. Cherry stwierdził, że „[...] w pewnym sensie należy żałować, że matematyczne pojęcie zostało ogólnie nazwane informacją”⁶. Drugą grupę tworzą artykuły, w których pojawia się termin „informacja”. Niestety, nie ma on żadnych wyjaśnień, jakby nie budził żadnych wątpliwości. Trzecia grupa publikacji próbuje wyjaśnić pojęcie „informacja”. Niektórzy autorzy ograniczają swoje wyjaśnienia do paru zdań, inni przeprowadzają rozległe dyskusje. Istnieje mała grupa, która próbuje pokazać trudności w stworzeniu definicji oraz porównuje poglądy różnych autorów, żeby czytelnik potrafił wyrobić sobie własne zdanie na ten temat. Norbert Weiner wykorzystuje metodę negatywną, żeby pokazać, czym nie jest informacja. Stwierdza, że „[...] mechaniczny mózg nie wydziela myśli, jak wątroba wydziela żółć, zdaniem dawniejszych materialistów, ani też nie wydaje jej w postaci energii, jak to robi mięsień w swoim działaniu. Informacja jest informacją, a nie energią lub materią”⁷. Następnie podaje definicję informacji jako treści zaczerpniętej ze świata zewnętrznego w miarę jak się do niego dostosowujemy i jak przystosowujemy do niego swoje zmysły⁸.

Zdaniem Mazura definicja jest niekompletna, ponieważ definicję określa słowo „treść”, które ma charakter nieokreślony i jest pozbawione ogólności⁹. Określenia definicji „informacja” podjął się Louis Couffingal. Stwierdził, że informacją nazywa się działanie fizyczne, któremu towarzyszy działanie psychiczne. W definicji można wyróżnić dwa elementy, tj. semantykę i nośnik. Semantyka stanowi efekt psychiczny informacji, a nośnik to zjawisko psychiczne skojarzone z semantyką w celu tworzenia informacji¹⁰. Skrupulatna analiza definicji Couffingala przeprowadzona przez Mazura wykazała trzy poważne mankamenty. Po pierwsze, definicja jest zbyt szeroka. Autor rekapitułuje, że

6 C. Cherry, *On human communication. A revive, a survey and criticism*, Massachusetts 1966, s. 34–35.

7 N. Weiner, *Cybernetics or control communication in the Animal and the Machine*, New York 1948, s. 45–67.

8 Ibidem, s. 70.

9 M. Mazur, *Jakościowa teoria...*, s. 20.

10 L. Couffingal, *La Cybernetique*, Paris 1963, s. 31–52.

w cybernetyce działanie psychiczne jest tak samo fizyczne jak każde inne. Druga uwaga dotyczy relacji semantyki do informacji. Informacja jest zdefiniowana przez semantykę, a semantyka przez informację. Odwołanie się do działania psychicznego pozbawiało definicję ogólności. Trzecia dotyczy niekonsekwencji stosowania terminu „informacja”. Mazur stwierdził, że informacje zawarte w tekście początkowym pozostały takie same, chociaż zmieniła się ich forma. Można przekonać się, że informacja nie jest traktowana jako zespół nośnika i semantyki, lecz jako odrębna od nośnika¹¹.

Kolejną próbę podania definicji informacji podjął się Hans Joachim Flechtner. Twierdzi on, że informacja to sygnał (*signal*), który może, ale nie musi zawierać lub przenosić wiadomości (*nachricht*). Tego typu określenie może być różnie traktowane przez odbiorcę. Po pierwsze, odbiera tylko jako sygnał, lecz nie jako wiadomość. Po druga, odbiera wiadomość, ale jej nie rozumie. Po trzecie, umożliwia zrozumienie wiadomości, ale ona nie interesuje odbiorcę lub jest mu obojętna. Ostatnia to taka, że wiadomość odebrana ma wartość i znaczenie dla odbiorcy. Mazur krytykuje definicję zaproponowaną przez Flechtnera, ponieważ nie wiadomo co jest naturą wiadomości. Ponadto wyjaśnienie definicji „informacja” przez termin „informowanie” to tautologia¹².

Wyjaśnienia pojęcia „informacja” podjął się również Mazur. Wykorzystał do jej stworzenia zasady i reguły, którymi posługiwała się cybernetyka. Jej cechą charakterystyczną jest transdyscyplinarne podejście do systemów sterowania oraz przekazywania informacji w człowieku i maszynie¹³. Według niego informacja jest to transformacja jednego komunikatu asocjacji informacyjnej w drugi komunikat tej asocjacji. Komunikat jest to stan fizyczny, który różni się w określony sposób od innego stanu fizycznego w torze sterowniczym. Asocjacja komunikacyjna to transformacja, której należy poddać jeden komunikat, żeby otrzymać drugi. Transformacja to proces, któremu należy poddać jeden z komunikatów asocjacji, żeby otrzymać drugi komunikat tej asocjacji. Powyższe przykłady pokazały, że bardzo trudno było stworzyć definicję informacji. Mając na uwadze elementy definicji opracowanej przez Mazura, warto podkreślić, że jest ona ogólna. Będzie stanowić punkt wyjścia do dalszej analizy poświęconej informacji operacyjnej, która odgrywa szczególną rolę. Zostaną pokazane ponadto jej różne rodzaje¹⁴.

11 M. Mazur, *Jakościowa teoria...*, s. 20–21.

12 Ibidem, s. 21–22.

13 M. Mazur, *Cybernetyka i charakter*, Warszawa 1976, s. 5–22.

14 Idem, *Jakościowa teoria...*, s. 70–80.

Informacja operacyjna i zasadnicza

Informacja operacyjna to działanie stanowiące transformację operacyjną. Zawarty w informacji kod występuje w różnorodnych pomiarach. Mazur wskazuje, że klasycznym rodzajem tego typu informacji są działania matematyczne. Rodzajem operacji jest mnożenie, a jej parametrem liczba wskazująca wielkość mierzoną. Na tej podstawie można stwierdzić, że informacja operacyjna polega na przekazaniu wielkości mierzonej, która jest większa od jednostki miary tej wielkości. Może ona przybrać również inną postać. Działanie tego typu nosi nazwę „informacja operacyjna odwrotna” i polega na transformacji operacyjnej odwrotnej do danej informacji operacyjnej. Wykorzystywana jest w kartografii oraz naukach geograficznych, które mają na celu ustalić odległości pomiędzy państwami lub miastami. Zobrazowuje to stwierdzenie, że Sztokholm leży 1300 km na północ od Budapesztu. Informacją odwrotną będzie stwierdzenie, że Budapeszt leży 1300 km na południe od Sztokholmu¹⁵. Informacjami operacyjnymi i operacyjnymi odwrotnymi są zmiany wyrazów w deklinacjach oraz koniugacjach. Informacja operacyjna i operacyjna odwrotna stanowią podstawę informacji zasadniczej oraz zasadniczej odwrotnej. Informację zasadniczą określa się jako operacyjną jednakową dla wszystkich kolejnych asocjacji łańcucha informacyjnego. Informacja zasadnicza odwrotna stanowi transformację do danej informacji zasadniczej. Mazur podkreśla, że informacja zasadnicza wymaga dwóch elementów, tj. rodzaju operacji oraz parametru operacji¹⁶. Poszukiwanie jej polega na tym, że najpierw zakłada się pewien rodzaj operacji, po czym określa się parametr na podstawie kolejnych komunikatów. Po analizie dalszych wypowiedzi polskiego cybernetyka dochodzi się do wniosku, że szukanie informacji zasadniczej może okazać się mozolne. Szukanie jej w zjawiskach fizycznych jest utrudnione, dlatego że dane fizyczne pochodzą z pomiarów, które są obarczone błędami. Przykładem informacji zasadniczej w odniesieniu do struktury komunikatów liczbowych jest informacja operacyjna polegająca na dopisywaniu zera podczas mnożenia przez dziesięć lub przesuwaniu przecinka w ułamkach dziesiętnych. Informacje w strukturach wyrazów mają znikome zastosowanie. Innym przykładem może być dodawanie przedrostka. Informacja operacyjna słowa „wnuk” poprzez dodanie przedrostka „pra-” tworzy informację zasadniczą jako prawnuk

15 Ibidem, s. 75.

16 Ibidem, s. 79.

lub praprawnu. Podobny proces dokonuje się ze słowem „informacja”. Przez dodanie przedrostka „meta-” tworzy się informację zasadniczą w postaci słów „metainformacja” oraz „metametainformacja”¹⁷.

Pseudoinformowanie – informacja pozorna

Bardzo ważnym elementem tworzenia informacji pozornej jest pseudoinformowanie, które należy na wstępie szczegółowo wyjaśnić. Pseudoinformowanie jest to proces informowania, w którym niektóre komunikaty są wspólne dla kilku łańcuchów kodowych. Pseudoinformacja jest to proces, w którym informacja jest umieszczona w obrazach na skutek pseudoinformowania. Działania te mogą przybrać różne formy: symulacji, dysymulacji oraz konfuzji. Symulacyjny charakter pseudoinformowania polega na tym, że niektóre łańcuchy kodowe mają wspólny oryginał, lecz różne obrazy. Jest to efekt pseudoinformowania symulacyjnego.

Najprostsza forma pseudoinformowania symulacyjnego powstaje wówczas, gdy ta sama przyczyna wywołuje różne skutki. Posługując się językiem analogii, ma to miejsce wtedy, kiedy jedna choroba wywołuje różne objawy¹⁸. Symulacyjny charakter pseudoinformowania opiera się na analizie. Przeprowadzona analiza wyróżnia w niej przypadki, które są zbiorem obrazów zawierających informację pozorne. Tego typu przekaz nie wnosi nic nowego do obiektu analizowanego. W naukach fizycznych przykładem takiej analizy jest rozszczepienie światła białego za pomocą pryzmatu. Otrzymane barwy są dostrzegalne, podczas gdy w świetle białym są niedostrzegalne przez ludzkie oko. Ten sam mechanizm funkcjonuje, gdy następuje użycie wyłącznika elektrycznego, co wywołuje zaświecenie lampy, lub naciśnięcie klawisza, który uruchomi dźwięk dzwonka do domu. Te dwa sygnały stanowią obrazy informacji pozornej, ponieważ informacją zasadniczą i operacyjną jest to, że w obu przypadkach obwody elektryczne są sprawne¹⁹.

17 Ibidem.

18 *Stwardnienie rozsiane – jedna choroba, różne objawy*, <https://stylzycia.polki.pl/choroby,stwardnienie-rozsiane-jedna-choroba-rozne-objawy,10409555,artykul.html> [dostęp 13.06.2022]; *Cukrzyca – jedna choroba, różne oblicza*, <https://przychodnia-skala.pl/dla-pacjenta/profilaktyka/cukrzyca-jedna-choroba-rozne-oblicza> [dostęp 13.06.2022].

19 M. Mazur, *Cybernetyka i charakter...*, s. 84–85; M. Geppert, *Uwagi o koncepcji dwóch systemów sygnałowych*, „*Studia Filozoficzne*” 1961, nr 4, s. 65–102.

W humanistyce działania pseudoinformacyjne w wymiarze symulacyjnym występują bardzo często. W językoznawstwie analiza głosek stanowi tego najlepszy przykład. Głoskę „h” można zapisać na wiele sposobów w postaci litery „h” napisanej prosto, kursywą, większymi lub małymi czcionkami o różnych proporcjach. To wszystko jest informacją pozorną symulowaną, która nie zmienia tego, że chodzi o głoskę „h”, a nie o jakieś inne²⁰. W powieściach lub opowiadaniach tego typu informacja jest używana za pomocą wyrazów równoznacznych. Nie wzbogacają one treści, ale są używane po to, żeby urozmaicić stylistykę²¹.

Informację pozorną symulacyjną wykorzystują mówcy: politycy, duchowni, konferansjerzy, mówią o tym samym za pomocą coraz to innych sformułowań, żeby sprawić wrażenie, że ma się do czynienia z bogactwem słownictwa i unikatowością przekazu. Najlepiej podsumowuje to łacińskie sformułowanie: „Ut aliquid scripsisse (dicitisse) videatur”²². Ponadto ten rodzaj informacji występuje w publikacjach naukowych. Autorzy posługują się wyrazami równoznacznymi w swoich dziełach. W ten sposób doprowadzają do chaosu i dezorientacji swoich czytelników. Jeżeli czytelnik zna jedną nazwę danego pojęcia, a w literaturze spotka się z inną użytą w podobnym kontekście, to naturalną rzeczą jest występowanie wątpliwości. Czytelnik będzie zadawał sobie różne pytania, czy to przejaw skłonności autora do urozmaiceń stylistycznych czy raczej chodzi o dwa różne pojęcia²³.

Kolejny wymiar pseudoinformowania to dysymulacja. Dysymulacyjny charakter informacji wskazuje, że niektóre łańcuchy kodowe mają wspólny obraz, lecz różne oryginały. Skutkiem jest informacja dysymulacyjna, którą można określić jako informację pozorną ogólną. Można się z nią spotkać wówczas, gdy różne przyczyny wywołują taki sam skutek. W medycynie wskazuje się różne choroby, które mają wspólne objawy²⁴. Zadaniem procesu dysymulacji jest dokonanie syntezy, a wynikające z niej uogólnienia stanowią pseudoinformację dysymulacyjną, która zaciera granice pomiędzy szczegółem a ogółem. Występuje ona w naukach matematycznych, gdzie na przykładzie

20 M. Mazur, *Cybernetyka a humanitaryzm*, „Argumenty za i przeciw” 1963, nr 4, s. 32–42.

21 Ibidem, s. 36.

22 L. Czaplński, *Księga przysłów, sentencji i wyrazów łacińskich*, reprint, Warszawa 1987, s. 492; S. Kalinowski, *Scire Latine. Język łaciński. Podręcznik dla alumnów i studentów teologii*, Warszawa 2014, s. 220.

23 P. Siuda, P. Wasylczyk, *Publikacje naukowe*, Warszawa 2018, s. 75–81; B. Śliwierski, *Habilitacja: diagnoza – procedury – etyka – postulaty*, Kraków 2017, s. 196–204.

24 A. Comfort, *Biological Aspects of Senescence*, „Biological Reviews” 1954, nr 29, s. 284–329.

pojęć szczególnych, m.in. trójkąty równoboczny, równoramienne, prostokątny, ostrokątny lub rozwartokątny, tworzy się pojęcie ogólne „trójkąt”²⁵. Wielokrotnie stosuje się w socjologii lub statystyce. Dane statystyczne, jako sumarycznie przedstawiające grupy poszczególnych obiektów, zawierają informację pozorną ogólnikową²⁶. Tocząca się wojna pomiędzy Federacją Rosyjską a Ukrainą jest kolejnym przykładem wykorzystania pseudoinformowania dysymulacyjnego. W trakcie toczącego się konfliktu sporządza się meldunki wojskowe na temat ponoszonych strat podczas wojny. Na poziomie plutonu wymienia się personalia poległych, a na poziomie pułku już tylko podaje się liczbę poległych szeregowców, podoficerów i oficerów. Na poziomie armii podaje się liczbę poległych i to w tysiącach żołnierzy²⁷. Inny przykład z tego obszaru to komunikaty typu: „dwa plutony dostały się do niewoli”, „żołnierze się poddali”, „armia dopuściła się masakry ludności”. Z tego typu informacji nie wiadomo, których wojsk one dotyczą, agresora czy broniących się²⁸. W związku z tym można zaobserwować, że pseudoinformacja dysymulacyjna powoduje ubytek informacji. Pożytecznym zadaniem, które ma do spełnienia, jest to, że umożliwi uniknięcie trudności mogących wynikać z występowania dużej ilości danych. Użycie jej zależy od tego, które dane są potrzebne do jasnego i ogólnego przekazu. Należy podkreślić, że dysymulacyjny charakter informacji jest szkodliwy, ponieważ uniemożliwia porównanie ze sobą szczegółów²⁹.

W szeroko pojętej humanistyce pseudoinformacja dysymulacyjna polega na używaniu wyrazów wieloznacznych. Mogą one prowadzić do nieporozumień, szczególnie jest to odczuwalne w publikacjach naukowych. Zadaniem

25 L. Brillouin, *Science and Information Theory*, New York 1956, s. 56–60.

26 <https://stat.gov.pl/> [dostęp: 13.06.2022].

27 <https://wiadomosci.wp.pl/wojna-w-ukrainie-kazdy-metr-ziemi-jest-zlany-krwia-dramatyczny-apel-do-usa-relacja-na-zywo-6779143955548864a> [dostęp: 13.06.2022].

28 Sun Tzu, Sun Pin, *Sztuka wojny*, Gliwice 2021, s. 273–279.

29 Materiały dotyczące pedofilii w Kościele katolickim na świecie i Polsce. Reportaże, które przeważnie mają wymiar ogólnikowy, bez wskazania szczegółowych dowodów winy zob. <https://tvn24.pl/go/szukaj/36?q=czarno+na+bia%C5%82ym> [dostęp: 20.05.2022]. Więcej na ten temat w reportażach Marcina Gutowskiego dla magazynu „Czarno na Białym” TVN24 opublikowanych w latach 2019–2021, m.in.: „Cena cierpienia”; „Demon w Watykanie”; „Dzieci nie tego Boga”; „Purpurowa sieć”; „Królestwo. Postscriptum”; „Sojusz tronu z ołtarzem”; „Królestwo w Orchard Lake”; „Sygnał ostrzegawczy dla Kościoła”; „Twarze arcybiskupa Gądeckiego”; „Don Stanislao. Druga twarz kardynała Dziwisza”; „Mecenas Artur Nowak. Kościół chce być wyjęty spod prawa”; „Kościół nie zrobi nic, to jest problem społeczny, który powinno rozwiązać państwo”; „Potęga księdza Dymera”; „Najdłuższy proces Kościoła”; „Zarzuty pod adresem abp. Leszka Stawoja Głodzia”; „Historia Maciela Degollado”; „O kulisach siostry Joanny”.

komisji terminologicznych w rozmaitych dziedzinach wiedzy jest wprowadzanie nowych pojęć, co przyczynia się do usuwania terminów wieloznacznych. Można zauważyć, że osoby niekompetentne w konkretnej dziedzinie posługują się ogólnymi sformułowaniami. Przykładem są debaty publiczne, debaty przed wyborami prezydenckimi, debaty społeczne, demonstracje oraz strajki³⁰. W przestrzeni uniwersyteckiej można doświadczyć tego typu zdarzenia podczas sesji egzaminacyjnych. Student, który nie przygotował się do egzaminu, poproszony o szczegółowe wyjaśnienie problemu będzie posługiwał się ogólnikami, ponieważ nie jest ich pewny lub nie chce zdradzić ich nieznamość. Informacja pozorna ogólnikowa ma zastosowanie podczas tworzenia notatek, opinii lub sporządzania protokołu. Wykorzystują ją jako narzędzie służby specjalne, członkowie rad nadzorczych, komisji rewizyjnych, rad pedagogicznych wtedy, kiedy należy zaprotokółować przebieg zdarzenia lub spotkania³¹.

Blaski i cienie psuedoinformowania dysymulacyjnego stanowią punkt wyjścia do pokazania trzeciego rodzaju informacji pozornej – pseudoinformowania konfuzyjnego. Można ją podzielić na informację pozorną konfuzyjną pojedynczą oraz podwójną. Psuedoinformowanie konfuzyjne sprawia, że niektóre łańcuchy kodowe mają wspólne cechy oryginałów i obrazów. Mówiąc potocznie, jest to kombinacja pseudoinformacji symulacyjnej i dysymulacyjnej. Cechą charakterystyczną w tym przypadku jest to, że jeden z możliwych skutków z jakiejś przyczyny może powstać również z innej przyczyny. Występuje w medycynie, gdy jeden z objawów pewnej choroby może być zarazem objawem innej choroby. Można się z nim spotkać w związku z tendencją do określania funkcji zawodowych, dawniej niedostępnych dla kobiet – jedna nazwa bez względu na płeć, m.in. profesor, doktor, minister, ambasador. Tendencja ta rozszerza się również na funkcje zawodowe, dla których istnieją osobne nazwy dla mężczyzn i kobiet, m.in. nauczyciel–nauczycielka, aktor–aktorka; tancerz–tancerka; kierownik–kierowniczka. W związku z tym używanie ich staje się informowaniem konfuzyjnym pojedynczym, ponieważ nauczająca kobieta bywa wielokrotnie nazywana nauczycielem i nauczycielką, a zarazem wyraz „nauczyciel” może oznaczać nauczającego zarówno mężczyznę, jak i kobietę. Powyższy przykład stanowi kombinację pseudoinformacji symulacyjnej i dysymulacyjnej³².

30 https://www.youtube.com/watch?v=_1ZISDDuXwE, <https://www.youtube.com/watch?v=zoOzG4gjGck>; <https://www.youtube.com/watch?v=B-JkbvOgdLE> [dostęp: 13.06.2022].

31 M. Netzley, C. Snow, *Pisanie raportów*, Warszawa 2009, s. 1–93.

32 M. Mazur, *Jakościowa teoria...*, s. 127–128.

Pseudoinformowanie konfuzyjne podwójne występuje wówczas, gdy każdy z rozpatrywanych skutków może być wywołany przez każdą z przyczyn. Tego typu zjawiska można spotkać w medycynie lub w dawnych sztukach teatralnych, gdzie aktor grał dwie role, które miały wywołać efekt humorystyczny, refleksyjny lub twórczy, a także w publicystyce podczas przekazywania faktów³³. Powyższe rozważania mają wskazać, że pseudoinformowanie dysymulacyjne jest skutecznym środkiem ukrywania prawdy bez narażenia się na zarzut kłamstwa, zwłaszcza wtedy, kiedy osoba jest zmuszana do odpowiadania na pytania. Ogólnikowe odpowiedzi stanowią obszerny katalog możliwości, co przepytującemu utrudnia lub uniemożliwia znalezienie właściwej informacji³⁴.

Dezinformowanie – informacja fałszywa

Marian Mazur zauważa, że proces dezinformacji ma na celu oddzielić wszystkie łańcuchy kodowe. Niestety, należy stwierdzić, że w tym procesie niektóre dane nie są pełne. Idąc drogą wskazaną przez polskiego uczonego, należy podkreślić, że pod pojęciem „dezinformowanie” kryje się czynność, która tworzy łańcuchy zawierające kody (dane) jako niepełne struktury³⁵. Dezinformacja tworzy rodzaj informacji, w której brakuje obrazów w zbiorze go tworzącym. Tego rodzaju informacja może przybrać postać: symulacyjną, dysymulacyjną i konfuzyjną.

Symulacyjny wymiar dezinformacji występuje m.in. poprzez stworzenie fałszywych dokumentów, wykorzystanie cudzych podpisów, tworzenie tzw. legendy dla oficera wywiadu, sporządzanie fałszywych pokwitowań, tworzenie nieprawdziwych meldunków, alarmowanie o zagrożeniu, mimo że w rzeczywistości ono nie występuje³⁶. W dobie konfliktu Federacji Rosyjskiej z Ukrainą przykładem symulacyjnego wymiaru dezinformacji jest podawanie w mass mediach informacji o możliwości wybuchu wojny na terenie Rzeczypospolitej

33 Ibidem.

34 K. Jaspers, *Problem winy*, Warszawa 2018, s. 65–84.

35 M. Mazur, *Jakościowa teoria...*, s. 140–141.

36 B. Piasecki, *Kontrwywiad, atak i obrona*, Łomianki 2021, s. 244; A. Kowalski, *Kontra. Sztuka walki z wywiadem przeciwnika*, Łomianki 2021, s. 57–97; H. Munkler, *Wojny naszych czasów*, Kraków 2004, s. 97–110.

Polskiej, pokazywanie ćwiczeń wojskowych wojsk rosyjskich i białoruskich przeprowadzonych na Białorusi w kontekście potencjalnej wojny z Polską³⁷.

W dziedzinie sądownictwa przykładem może być oświadczenie oskarżonego, który w celu uchronienia od kary bliskiej mu osoby, będącej rzeczywistym sprawcą przestępstwa, przyznaje się do przestępstwa przez siebie niepopelnionego albo zeznania świadka, który kłamie i zmyśla fakty niezasłte lub opisuje to, co było zwykłym przewidzeniem. Podczas zakupów klient może zderzyć się z tego rodzaju dezinformacją, zwłaszcza wtedy, kiedy w cenniku został wymieniony towar, chociaż w rzeczywistości wcale go nie ma w sprzedaży. Podobne informacje można spotkać w rozkładach jazdy kolejowym, lotniczym lub autobusowym, w których widnieje godzina odjazdu lub przyjazdu środka transportu, a w rzeczywistości wcale on nie kursuje³⁸.

Główny obszar, w którym występuje ten rodzaj dezinformacji, to propaganda. Można mnożyć przykłady w tej dziedzinie. Przejawem tego są komunikaty, w których występują wzmianki o zwycięskich walkach niemających miejsca. Innym przykładem dezinformacji są sytuacje, gdy rządy lub przedstawiciele krajów zarzucają przeciwnikom wrogie wystąpienia, które nie miały miejsca, gdy partie polityczne atakują swoich przeciwników za słowa niewypowiedziane. Prasa, radio, telewizja, portale informacyjne w celu wzbudzenia zainteresowania odbiorców podają zmyślone sensacyjne wiadomości. Kolejny przykład dezinformacji to koncerty, które za pomocą reklamy wychwalają swoje wyroby i przypisują im różne właściwości, których one w ogóle nie mają. Z tym rodzajem dezinformacji można się zetknąć podczas czytania powieści, oglądania filmów lub spektakli teatralnych³⁹.

Jako kontratyp oraz rodzaj ekskulpacji umieszcza się stwierdzenie, że wszystkie postacie zostały zmyślone, a ewentualne podobieństwo do rzeczywistych osób jest całkowite przypadkowe. W ten sposób unika się kosztownych procesów sądowych ze strony tych, którzy mogliby czuć się dotknięci podobieństwem do postaci przedstawianych w powieści, sztuce teatralnej lub filmie⁴⁰.

Drugi rodzaj dezinformacji ma charakter dysymulacyjny. Proces zakłada, że niektóre łańcuchy kodowe w ogóle nie zawierają obrazów. W ten sposób

37 K. Kiełpiński, *Decepcja jako fundamentalne narzędzie pracy służb specjalnych w ramach wojny hybrydowej*, <https://disinfodigest.pl/decepcja-jako-narzedzie-pracy-sluzb-specjalnych-w-ramach-wojny-hybrydowej/> [dostęp: 13.06.2022].

38 M. Mazur, *Jakościowa teoria...*, s. 142.

39 Ibidem, s. 143.

40 Ibidem.

przerwywa się przesyłanie danych i tworzenie informacji. Przykładem dezinformacji dysymulacyjnej jest przypadek, który może pojawić jako niezamierzone działanie. W dziedzinie sprawiedliwości i bezpieczeństwa jest nim przestępca, który niszczy kompromitujące dowody albo zacierając ślady swojego pobytu w miejscu przestępstwa, świadek, który celowo zataja fakty albo o nich zapomina. Z innymi przykładami, które codziennie występują w różnych obszarach aktywności ludzkiej, spotykamy się w sklepach – w cenniku nie został wymieniony towar, który w rzeczywistości jest dostępny w sprzedaży. Podobna sytuacja może mieć miejsce z kursami jazdy autobusów, pociągów i samolotów – w rozkładach jazdy brakuje informacji o dacie i godzinie odjazdu, a w rzeczywistości środek transportu wykonuje zaplanowany kurs⁴¹.

Podczas przeglądania portali internetowych, słuchania radia lub oglądania telewizji można natrafić na ten rodzaj dezinformacji. Strony obecnego konfliktu na Ukrainie w komunikatach wojennych zaniżają własne porażki i poniesione straty w ludziach i sprzęcie. W historii XX wieku z tego rodzaju informacją fałszywą powinno kojarzyć się podpisanie traktatu o nieagresji pomiędzy III Rzeszą a ZSRR 23 sierpnia 1939 roku. Działanie polegało na zatajeniu podziału ziem II Rzeczypospolitej, stanowiącego załącznik do podpisanego paktu Ribbentrop–Mołotow⁴².

Tego typu działanie (dezinformację dysymulacyjną) można powstrzymać, czego najlepszym przykładem jest formuła sądowa stosowana do stron sporu oraz świadków. Brzmi ona: „Strona/świadek będzie mówił prawdę, całą prawdę i tylko prawdę”. Analiza tego sformułowania wskazuje, że strona lub świadek wobec sądu zobowiązują się do informowania zasadniczego oraz wyzrekają się dezinformacji w wymiarze symulacyjnym (tylko prawdę) i dysymulacyjnym (całą prawdę).

Dezinformację dysymulacyjną wielokrotnie wykorzystują oficerowie różnych wywiadów. Złapani przez służby obcego państwa i przesłuchiwanie pod wpływem nacisku korzystają z tego typu działania. Dysymulacja jest bezpieczniejsza, ponieważ zmyślanie jest na ogół znacznie łatwiejsze do wykrycia niż zatajenie, dlatego że fakty zatajone są wypytywacemu nieznanymi, nie wie on, co ma sprawdzać. Gdyby je znał, to nie pytałby o nie, z wyjątkiem przypadku, w którym chodzi jedynie o sprawdzenie prawdziwości wypytywanego, czyli o wypowiedzi mającej służyć jako komunikaty rozpoznawcze. Ostatnim

41 Ibidem, s. 144.

42 Ibidem, s. 145.

obszarem jej wykorzystania jest propaganda. Wykorzystuje się do tego obszar cybernetyczny i przestrzeń online. Rozwój teleinformatyczny umożliwia rozgłaszanie wiadomości bardzo szybko i bardzo wielu ludziom jednocześnie, z wykorzystaniem dysymulacyjnego wymiaru dezinformacji. W ten sposób umożliwia się przemilczanie kompromitujących faktów, opinii i okoliczności o przeciwnikach politycznych, wrogach społecznych, grupach etnicznych, jednostkach czy aferach⁴³.

Ostatnim rodzajem dezinformacji jest dezinformacja konfuzyjna. Polega ona na tym, że informacja w łańcuchach danych (kodach) nie zawiera oryginałów oraz obrazów, jest kombinacją dezinformacji symulowanej i dysymulowanej. Występują dwie jej odmiany, tj. pojedyncza i podwójna. Dezinformacja konfuzyjna pojedyncza najczęściej związana jest z ludzką słabością. Człowiek wielokrotnie popełnia pomyłki, jest niedokładny i nonszalancki. Występuje najczęściej na skutek ludzkiego błędu. Można się z nią spotkać, gdy rozkład jazdy autobusów, samolotów, pociągów i innych środków transportu zawiera – na skutek ludzkiego błędu – inną godzinę odjazdu lub przyjazdu, w sklepie, gdy w cenniku została umieszczona niewłaściwa cena jakiegoś towaru, a także wtedy, kiedy podamy komuś zły numer telefonu lub zły adres zamieszkania. Inną odmianą są przeinaczenia. Mogą one występować, gdy nastąpiło m.in. przerobienie cyfr na czeku lub pokwitowaniu, gdy ktoś występuje pod fałszywym nazwiskiem, gdy w zestawieniu lub bilansie widnieją różne kwoty. W dziedzinie sądownictwa może się ono pojawić, gdy świadek zeznaje, że pobitego uderzono ręką, a nie innym narzędziem. Stanowi to kombinację dezinformacji symulacyjnej z dysymulacyjną. Jeżeli świadek zataił uderzenie innym narzędziem, to będzie to rodzaj dezinformacji dysymulacyjnej, jeżeli zaś świadek wymyślił, że nastąpiło uderzenie ręką, to należy mówić o dezinformacji symulacyjnej⁴⁴.

W trakcie trwającego konfliktu na Ukrainie odpowiedzialni za informacje podawali dane, w których wykazywali małe straty własne na tle dużych strat nieprzyjaciela⁴⁵. Niekiedy z tego typu działaniami można spotkać się w podręcznikach historii, gdzie daty i wydarzenia zostały przeinaczone, m.in. wydarzenia z najnowszej historii Polski: sprawa katyńska z 1940 roku, żołnierze wyklęci w latach 1945–1956, początki ruchu NSZZ „Solidarność”

43 Ibidem.

44 Ibidem, s. 146–147.

45 Ibidem.

w 1980 roku⁴⁶. Z nią można spotkać się w pracy oficerów wywiadu, gdy muszą przejść wrażliwe dokumenty i w ich miejsce umieścić inny dokument. Najczęściej występuje w ludzkiej codzienności w postaci plotek o innych osobach. To cenne źródło wiedzy o osobie i jej zachowaniu. Najczęściej odbiega ona od rzeczywistego stanu rzeczy, mimo że niektórzy podkreślają, że w każdej plotce jest ziarenko prawdy.

Ostatnią kwestią, do której należy się odnieść, jest rodzaj dezinformacji konfuzyjnej podwójnej. Jest to połączenie dezinformacji symulacyjnej i dysymulacyjnej. Przeważnie występuje w sądownictwie oraz podczas przekazywania informacji przez media z konfliktów wojennych. W trakcie rozprawy świadek zeznaje kłamliwie lub wskutek pomieszania osób, że Tomek uderzył Krzysztofa, podczas gdy to Krzysztof uderzył Tomka. Analizując to, można wyróżnić dwie dezinformacje symulacyjne (świadek zmyślił oraz Tomek uderzył Krzysztofa) oraz dwie dezinformacje dysymulacyjne (świadek zataił oraz Krzysztof uderzył Tomka). W komunikatach wojennych wykorzystuje się ten rodzaj dezinformacji do podkreślenia, że nieprzyjaciel poniósł porażkę, mimo że odniósł on zwycięstwo.

Zakończenie

Podstawowym narzędziem komunikacji *inter vivos* jest informacja. Stanowi ona nośnik wielu danych. Dzięki niej możliwe jest funkcjonowanie wielu obszarów ludzkiego życia. Naukowcy z dziedziny cybernetyki spostrzegli, że ludzkość ma kłopot z określeniem i stworzeniem definicji pojęcia „informacja”. Zadania stworzenia definicji podjął się Marian Mazur. Jego badania stworzyły podwaliny pod jakościową teorię informacji. Jej zadaniem było określić informację oraz przeprowadzić analizę i syntezę tej ważnej rzeczywistości. Ponadto uzewnętrzniała ona różnice pomiędzy doktryną a nauką. Nauka o informacji oraz jej teoria i jakość pokazały, że naukowcy chcą, żeby ich poglądy pasowały do rzeczywistości. Doktrynerzy potrzebują, żeby rzeczywistość pasowała do ich poglądów. Zadaniem naukowca jest poszukiwanie prawdy, dlatego martwią się trudnościami w jej znajdowaniu. Doktryner zna prawdę od początku i cieszy się jej zupełnością. Idąc dalej, naukowiec ma mnóstwo wątpliwości, czy jest prawdą to, co mówi nauka, a przedstawiciel doktryny nie ma wątpliwości, że

jest prawdą to, co mówi doktryna. Naukowiec uważa, że to, co mówi nauka jest nietrwałe, dlatego doktryner twierdzi, że to, co mówi doktryna trwa wiecznie.

Powyższe studium pokazało, czym jest informacja oraz jak wygląda nauka o informacji. Ponadto przedstawiano jej podstawowy wymiar, wskazano jej operacyjny i zasadniczy charakter. Bardzo cenny opis stanowi analiza różnych obszarów życia ludzkiego, w którym występują różne rodzaje informacji, w tym pozorne i fałszywe. Ponieważ pseudoinformacja oraz dezinformacja występują bardzo często, dlatego w artykule dokonano ich charakterystyki i pokazano praktyczne zastosowanie.

Bibliografia

- Brillouin L., *Science and Information Theory*, New York 1956.
- Cherry C., *On human communication. A revive, a survey and criticism*, Massachusetts 1966.
- Comfort A., *Biological Aspects of Senescence*, „Biological Reviews” 1954, nr 29.
- Couffingal L., *La Cybernetique*, Paris 1963.
- Czapliński L., *Księga przysłów, sentencji i wyrazów łacińskich*, reprint, Warszawa 1987.
- Flechtner H.J., *Grundbegriffe der Kybernetik*, Stuttgart 1966.
- Geppert M., *Uwagi o koncepcji dwóch systemów sygnałowych*, „Studia Filozoficzne” 1961, nr 4.
- Jaspers K., *Problem winy*, Warszawa 2018.
- Kalinowski S., *Scire Latine. Język łaciński. Podręcznik dla alumnów i studentów teologii*, Warszawa 2014.
- Kiełpiński K., *Decepcja jako fundamentalne narzędzie pracy służb specjalnych w ramach wojny hybrydowej*, <https://disinfodigest.pl/decepcja-jako-narzedzie-pracy-sluzb-specjalnych-w-ramach-wojny-hybrydowej/> [dostęp: 13.06.2022].
- Kowalski A., *Kontra. Sztuka walki z wywiadem przeciwnika*, Łomianki 2021.
- Krajczyński J., *Wystąpienia wiernych w mass mediach w sprawach wiary i obyczajów [w:] Fides, quae de verbo nascitur et nutritur. Nauczycielskie zadanie Kościoła wobec 1050 rocznicy chrztu Polski*, red. J. Krajczyński, A. Domaszek, Płock 2016.
- Mazur M., *Cybernetyka a humanitaryzm*, „Argumenty za i przeciw” 1963, nr 4.
- Mazur M., *Cybernetyka i charakter*, Warszawa 1976.
- Mazur M., *Jakościowa teoria informacji*, Warszawa 1970.
- Munkler H., *Wojny naszych czasów*, Kraków 2004.
- Netzley M., Snow C., *Pisanie raportów*, Warszawa 2009.
- Piasecki B., *Kontrwywiad, atak i obrona*, Łomianki 2021.
- Shannon C., *A mathematical theory of communication*, „The Bell System Journal” 1948, nr 27.
- Siuda P., Wasylczyk P., *Publikacje naukowe*, Warszawa 2018.
- Śliwierski B., *Habilitacja: diagnoza – procedury – etyka – postulaty*, Kraków 2017.
- Weiner N., *Cybernetics or control communication in the Animal and the Machine*, New York 1948.

Apparent and false information in qualitative information theory. Analysis in the area of cybernetics

Abstract

Information is the basic tool of *inter vivos* communication. It serves as a carrier for many data. Thanks to it, many areas of human life can function. Cybernetic scientists have recognized that mankind has difficulty defining and defining „information”. Marian Mazur undertook the task of creating the definition. His research laid the groundwork for a qualitative information theory. Its task was to define the information and carry out the analysis and synthesis of this important reality. Moreover, it showed the differences between doctrine and science. Information science and its theory and quality have shown that scientists want their views to fit with reality. Doctrinaires need reality to match their views. The task of a scientist is to search for truth, therefore he is worried about the difficulties of finding it. The doctrinaire knows the truth from the beginning and enjoys its completeness. Moving on, the scientist has a lot of doubts that what the science says is true, while the representative of the doctrine has no doubt that what the doctrine says is true. After all, the scientist thinks what science says is impermanent, so the doctrine says what the doctrine says lasts forever.

The above study showed what information is and what the science of information looks like, moreover, its basic dimension was presented, indicating its operational and essential character. A very valuable description is the analysis of various areas of human life, in which there are various types of information, among them false and false. Pseudo-information and disinformation occur very often, therefore the next thought expressed in the article was the characteristics and their practical application.

Key words: information, apparent information, false information, qualitative theory, simulation, dissimulation, confusing nature of information